

TURIZAM KAO FAKTOR TRANSFORMACIJE KOPAONIČKOG KRAJA

Ljiljana Obradović *

Planina Kopaonik predstavlja veoma složenu i raznovrsnu geoprostornu celinu. Raznovrsnost geografskih uslova omogućila je razvoj nekoliko ljudskih delatnosti, koje izvore svoje egzistencije nalaze u eksploataciji prirodnog bogatstva ovog prostora. Kopaonik se odlikuje nizom specifičnosti, među kojima se posebno ističe naglašena seizmičnost, kao i njegova velika turistička vrednost. Seizmičnost Kopaonika posledica je postojanja velikih dubinskih razloma Zemljine kore, a velika turistička vrednost proističe iz dobre saobraćajne povezanosti, raznovrsnosti pejzaža, postojanja odličnih terena za zimske sportove i bogatstva termomineralnih i mineralnih izvora.

Kopaonik je planina naglašene horizontalne i vertikalne disekcije reljefa, koja je uslovljena postojanjem desetina klisurastih dolina potoka i reka. Istovremeno, rečne doline su okosnica saobraćajnih tokova, što je od izuzetnog značaja za razvoj turizma. Kopaonik je tektonski i geološki veoma složena planina. Raznovrsnost geološke građe ispoljava se brojnim geološkim formacijama na relativno malom prostoru. Na ovo se nadovezuje veliko rudno bogatstvo. Eksploatacija ruda i razvoj turizma na Kopaoniku su u izvesnim kolizionim

* Ljiljana Obradović, asistent,
GEOGRAFSKI FAKULTET PRIRODNO-MATEMATIČKOG FAKULTETA,
YU 11000 Beograd, Studentski trg 3/III.

odnosima, koji se moraju istraživati, jer se navedene delatnosti često razvijaju na istim lokalitetima, a u osnovi isključuju jedna drugu.

Svojim najvišim vrhom od 2.017 m, Kopaonik se uvrstio u visoke planine Jugoslavije. U Srbiji postoje viši vrhovi (Prokletije i Stara planina), ali je Kopaonik u prednosti zbog svog centralnog položaja i motivski veoma bogatog okruženja. Prostranost kopaoničkog masiva površine preko 2750 km² povoljno se odražava na postojanost zimske turističke sezone. Upravo širina njegovog masiva u pravcu zapad-istok od 40 do 60 km (duža osa severozapad - jugoistok je preko 80 km) stabilizuje klimatske prilike u zimskoj sezoni. Posebnu ulogu u tome ima plato Ravnog Kopaonika na visini od 1.650 do 1.800 m koji je okružen Karamanom i Gobeljom, kao i najvišim Pančićevim vrhom. Naravno, Kopaonik ima dve turističke sezone, ali je zimska daleko izrazitija i po dužini trajanja i po sadržajima boravka. To potvrđuje i činjenica da se snežni pokrivač zadržava na tom najinteresantnijem delu ove planine od 4 do 6 meseci.

Klimatski i morfološki, Kopaonik je predodređen da bude zimsko-sportski turistički centar Srbije. U odnosu na ostale visoke planine u Republici, Kopaonik je u prednosti zbog svog povoljnijeg položaja prema najizrazitijim područjima domaće turističke tražnje (Vojvodina, Beograd) i prema najvažnijim saobraćajnim tokovima u dolinama Ibra, Zapadne i Južne Morave.

Za turističku transformaciju Kopaonika vrlo su značajna dva momenta: osnivanje posebne radne organizacije za razvoj turizma "Kopaonik" u sastavu poslovnog sistema "General-eksporta" 1980. godine i proglašenje Kopaonika nacionalnim parkom 1981. godine. Nacionalni park zahvata površinu od 12.000 ha i nalazi se na teritorijama opština Raška i Brus. Osnova za proglašenje dela Kopaonika nacionalnim parkom bila je njegova izuzetna i u mnogo slučajeva neponovljiva priroda, predstavljena specifičnim staništima, arealima i ekosistemima.

U nacionalnom parku Kopaonik, zaštitom je obuhvaćeno devet strogih prirodnih rezervata i jedna potencijalna park-šuma. Ovi objekti su zakonom zaštićeni, jer svojim specifičnim odlikama predstavljaju izuzetnu pojavu i kao takvi značajni su za nauku, kulturu, rekreaciju i turizam. Ubrajaju se u najprivlačnije prirodne turističke motive Kopaonika, te su deo njegovog potencijala. Obim i način turističke valorizacije zakonom zaštićenih kompleksa, kao i stepen saobraćajne povezanosti, moraju se tretirati komplementarno sa zaštitom, jer samo zaštićeni imaju veliku turističku vrednost.

Za turističku transformaciju kopaoničkog kraja, od posebnog značaja su termomineralni izvori i manastiri. Zahvaljujući geografskom položaju, Kopaonik leži u motivski veoma heterogenom prostoru gde je moguće izdvojiti dva pojasa okruženja:

- užji, potkopaonički, sa Jošaničkom i Lukovskom banjom, Ibrom, starim utvrđenjima (Koznik, Brvenik), crkvom Pavlica i manjim gradskim naseljima kao što su Raška i Brus, i

- širi, u kojem su Mataruška, Bogutovačka i Kuršumlijska banja, manastiri Žiča, Studenica, Sopoćani i gradovi Novi Pazar, Titova Mitrovica i drugi.

Potkopaonički pojas u celini se može uključiti u jedinstvenu ponudu Kopaonika, jer omogućuje formiranje polivalentnih centara sadržajne turističke ponude, tokom čitave godine. Neopravdano bi bilo da se u turističkoj valorizaciji Kopaonika pažnja posveti samo njegovim mogućnostima kao centra zimskih sportova i turizma, bez posebnog uvažavanja raznovrsnosti i bogatstva termomineralnih voda i istorijskih spomenika. Banjski i planinski turizam na Kopaoniku moraju se skladno razvijati, više nego na bilo kom drugom lokalitetu, kako u Srbiji, tako i u Jugoslaviji.

Zavisno od stepena turističke aktivnosti i atraktivnosti rekreativno-motivskog sadržaja i bogatstva, odvija se proces transformacije sela, odnosno njihovog preobražaja u specifična turistička naselja, kao jedan potpuno novi oblik života stanovništva. U ovoj fazi razvitka seoskog turizma kopaoničkih sela, ovaj proces je još uvek nedovoljno izražen. Zbog toga i u već afirmisanim ruralnim sredinama, sticanje dohotka iz turizma ima karakter dopunskog, a ne osnovnog prihoda. Samim tim, ovim nije ugrožen primat tradicionalnim oblicima privređivanja i sticanja dohotka iz poljoprivredne delatnosti.

Otvaranje Kopaonika za turistički promet donosi i nove mogućnosti za brži privredni i društveni napredak seoskih naselja i seoskih domaćinstava. Postala je realna šansa da se seoska domaćinstva, kao osnovni nosioci privrede ovog kraja, uključuju u proizvodne i uslužne aktivnosti namenjene snabdevanju turističke privredne operative i u većoj meri nude svoje tradicionalne proizvode turistima. Seoska domaćinstva na ovoj planini mogu da se uključuju kao davaoci roba i usluga turistima u turističkoj privredi na više različitih načina.

U prvom redu, tradicionalni proizvodi seoskih domaćinstava su najvažniji za lokalno tržište. Oni se plasiraju na pijacama individualnih proizvođača. Međutim, mnogo je važnije plasiranje ovih proizvoda uspostavljanjem stalnih poslovnih odnosa između domaće stočarske i ratarske proizvodnje i hotelijerskih i ugostiteljskih objekata. Povezivanje seoskih proizvođača sa turističkim organizacijama doprinosi kvalitetu i lokalnoj fizionomiji ponude u turizmu u celini.

Najrazvijeniji vid uključivanja seoskih domaćinstava u turizam je davanje kompletne turističke usluge: smeštaj i ishrana turista. Lepote prirodne sredine u kojoj su locirana seoska naselja su veoma privlačne za pojedine segmente turističke tražnje. Osim toga, otvorenost ovih gorštaka i njihova gostoljubivost, način rada i života u planini, specifičnost ishrane i zabave, pružaju jedan novi i sve traženiji kvalitet u turizmu. Zbog toga je turistička rekreacija, fizička i kulturna, koju mogu da pruže seoska domaćinstva, postala sve atraktivnija.

Činjenica je da se uspešan razvoj turizma, naročito u planinskim nacionalnim parkovima, može zasnivati samo na dobro očuvanim i izvornim prirodnim vrednostima. Stoga, zaštita i unapređenje prirode predstavlja suštinsko, pa čak i egzistencijalno pitanje kada je reč o turizmu kao vodećoj delatnosti u privrednom razvoju prostora Nacionalnog parka Kopaonik.

LITERATURA

1. M. Vasović: Kopaonik, posebna izdanja Srpskog geografskog društva, broj 65, Beograd 1988.
2. S. Stanković: Reljef, geološki sastav i vode Kopaonika, Teorija i praksa turizma, broj 1. Beograd 1986.
3. Ž. Jovičić: Kopaonik - jedan od gravitacionih polova razvoja turizma u Srbiji, Teorija i praksa turizma, broj 1, Beograd 1986.
4. S. Nikolić: Problemi uređenja seoskih domaćinstava i naselja i mogućnosti razvoja turizma na selu, Turistički potencijali Srbije, broj 1, Beograd 1981.
5. Lj. Obradović: Razvoj seoskog turizma i zaštita prirode na Kopaoniku, Zbornik radova sa naučnog skupa "Priroda Kopaonika - zaštita i korišćenje", Beograd 1990.

SUMMARY

THE TOURISM AS THE FACTOR OF TRANSFORMATION OF MOUNTAIN KOPAONIK REGION

The mountain Kopaonik represents rather complex and varied geolocation totality. The variety of geographical conditions enabled a few human activities to develop. These activities are based on the exploitation of natural resources held in this area. The tourism as the factor of development of this mountainous area, is within a few past years connected with all activities regarding the rebuilding, reconstruction and development of Kopaonik. The development of Kopaonik promises the prosperity and re-vival of mountainous villages and points to the possibilities and manners of the development of other undeveloped mountainous areas in our country.

The fact that the successful development of tourism on Kopaonik, can be based only on well-preserved and original natural values. Therefore, the basic and even existential question regards the protection and improvement of the nature even when it deals with the tourism as the leading activity in the economic development of Kopaonik.